

író, a darab fordítója, Branko Hečimović, a zágrábi Színháztudományi Intézet tudományos munkatársa, Mirjana Domini, a zágrábi Tudományegyetem munkatársa és Damir Bačić politológus tartott előadást. Az apropó a bemutató volt, a téma: Krleža munkássága, a bemutatott darab kora, e kor történelme, a soknemzetiségű területek akkori életmódja, a nemzetiségek akkori együttélésének jellemzői. A múlt faggatásából természetesen következett a jelen állapotok elemzése, s a nemzeti és nemzetiségi békés együttélés fejlesztése.

A Nyári Színház és a tudományos tanácskozás egyetértett abban, hogy a nemzetiségek kulturális értékeinek kölcsönös megismerése létfontosságú az egymás mellett élés szempontjából is. Éppen ezért azt javasolták, hogy ezentúl *minden évben július utolsó hete a nemzetiségi kultúra hete legyen*. Pécssett ebben az időben a térség nemzetiségi művészi együtteseinek, alkotó művészeinek bemutatkozó fórumát fogják megrendezni. Felhívással fordultak a köztársasági elnökhöz, az országgyűléshez, a kormányhoz, hogy támogassák ezt a javaslatot, s azt, hogy az egész országban tartsák meg ezt a rendezvényt. Felhívással fordultak a szomszéd országokhoz is, hogy azokban is szervezzék meg a nemzetiségek művészeti hetét. Az észeki színház nemcsak ebben a produkcióban volt kitűnő partner; a kezdeményezést azonnal magáévá tette, s jövőre ők is megtartják az ottani nemzetiségi művészeti hetét, amelyre természetesen hívják, várják a szomszédos magyarországi megyék nemzetiségi alkotóit is.

Ebben az indulatokkal teli, forrongó, átalakuló térségben örömmre derítő egy ilyen kezdeményezés, s biztató az összefogásból született első produkció létrejötte, művészi színvonala, sikere.

Csak egyet lehet és kell kívánni: legyen folytatása! Itt és ott. Határainkon belül és kívül.

NÁNAY István

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

A SMINK ÚJ, DE A LADY KISSÉ MÁR IDŐS

A 44. Velencei Biennáléről

Sokan fellelegeztek, amikor az előző biennálén a programot meghatározó akkoriban megválasztott igazgató, Giovanni Carandente tíz-egynéhány éves gyakorlat után szakított az egy téma köré szerveződő, sok esetben a nemzeti bemutatók karakterét is befolyásoló, központi tematikus kiállítások hagyományával, és nem kevesen úgy vélték, a téma kényszerétől előzékenyen megszabadított seregszemle képes lesz megújulni, új, izgalmas tartalmakat hozni. Carandente ugyanis akkoriban, 1988 tavaszán elhatározta, hogy a biennálénak visszaadja egykori nemes tradíciótisztelőt, úgy vélve, hogy e fennállásának századik évéhez közeledő rendezvény a maga patinás, a XX. századi képzőművészet megkerülhetetlen nagyságainak neve által fémjelzett múltjával már önmagában véve is egyedülálló a világon, s nem versenyezhet vele semmilyen más kiállítás. Most, alig két év elteltével az a sanda gyanúnk, hogy ez volt Carandente egyik nagy tévedése. Némi kárörömmel figyelem az olasz kritikusok biennálével kapcsolatos észre-

vételeit. Többen ugyanis azt jósolják, hogy így a 95 éves múltra visszatekintő biennále nem éri meg a századik születésnapját. S okként nem az arrafelé is apadó anyagi juttatást hozzák fel, hanem elsősorban azt a megkerülhetetlen és kellemetlen igazságot, hogy a világrangú seregszemle immáron semmi igazán újat nem tud felkínálni a jelenlegi szervezési, válogatási gyakorlat szerint, s ezáltal mind kevésbé tud kiválni, felülemelkedni a világ többi, hasonló képzőművészeti rendezvényein.

A kötött, egyesek számára éppenséggel iránytűként, netán mankóként odavetett témától gondosan megszabadított biennále sem érte el a kívánt hatásfokot. Igaz, támpontként, kóbor nemzeti szelektorok megtévesztésére azért „sugalltak” egy témát. Mégpedig olyant, amibe, ha nagyon akarjuk, minden belefér. Így lett azután az idej biennále orientációt sugalló „alcíme” a Művész és a Tér. Indoklasként pedig arra hivatkoztak, hogy a ma művésze részt kér a térből. A bemutatott anyag ezzel szemben azt sugallja, lehet ugyan, hogy a ma művésze részt kér a térből (miért épp a térből ne kérne?), de arra már kevésbé gondol, hogy mit is kezd vele, ha történetesen megkapja az olyannyira áhított teret. Nem tudja, mindenesetre abból a megfontolásból indul ki, hogy a művészi megnyilvánulásra immáron a teret is szabad birtokolva a hagyományosan értelmzett kép vagy szobor a legkevésbé sem alkalmas. Ezután születtek azután az objektok, installációk, ambiensek és a hasonló terminusokba beszorított akarmik. A smink új, de a lady kissé már, bizony, idős, azaz ezek az „újként” árult dolgok sem éppen olyan újkeletűek, s éppen emiatt a biennále, legalábbis tér tekintetében (sem) nem sok újat hozott.

Téma tehát nincs, de azért központi kiállítás, ha másként nevezik is, van. Az Ambiente Berlin tekinthető akár a két évvel ezelőtti Ambiente Italia folytatásának is. A tárlat ötlete valamikor a berlini fal ledöntése előtt született meg, s a fennálló ideológiai korlátok lerombolását volt hivatott a képzőművészet eszközeivel előrejelezni egy olyan város „érzékeltesé” révén, ahol a szigorú megkötöttségek, áthághatatlanak tűnő korlátok között jött létre egy kozmopolita kultúra. Csakhogy a helyzet időközben sokat változott, a fal is ledőlt, egyebek is történtek, s az itt szereplő, több országból verbuvált művész jórészt a téma sugallatára létrejött alkotása, éppen azért, mert nem valamiféle belső igény hívta őket életre, idejétmúlttá vált, mint ahogy bizonyosképpen az Ambiente Berlin is az. Kivétel Walter Stöhrer, aki ideológia ide, fal oda, megpróbált „csak” képet festeni. S az idő őt igazolta...

Apropó, képet festeni. Noha a biennále továbbra is Európa- és USA-központú, az idén már mindinkább egyenrangú partnereként illet számolni az olyan „fejletlenekkel”, mint Ausztrália vagy az afrikai országok, amelyek immár nem holmiféle megmosolyogtató egzotikumként voltak jelen, hanem ottlétük, fogadtatásuk (Nigéria és Zimbabwe első ízben vett részt a biennalén, s azon nyomban díjat is kapott) szégyenlősen ugyan, de sejtet valamit a századvég megváltozott szenzibilitásából. Mintha a biennalén elvértve felbukkanó tendenciák azt sejtetnék, hogy a kigyó saját farkába készül harapni. Mintha már nem keltené olyan oszthatlan elismerést a művészet határainak elmosása, mintha a szakma már nem esne ekstázisba, ha képzőművészet gyanánt ismeretelméleti demonstrációs anyagot kap, mintha már nem örülnének annyira a pusztá látványörömet keltő tiszta színviszonylatoknak, mintha a konceptualista ötletek is idejétmúltakká váltak volna. Mintha most már lassan a többiek lennének a sor. A festőkön, szobrászokon, akik valamilyen, még csak ezután néven nevezendő irányzat képviselőiként arra vállalkoz-

nak, hogy festenek, mintáznak, sőt, horribile dictu, ábrázolnak, netalán szimbolizálnak. Csakhogy az európai és amerikai művészeti piacon baj van. Itt a festők és a szobrászok már rég leszoktak az efféle maximális programok teljesítéséről. Ők az utóbbi időben a látvány egésze helyett megelégedtek annak egy szeletkéjével. Honnan vegyenek hát az új idők művészetelméletének kreálói most egyszerre olyan festőket és olyan szobrászokat, akik nem dőltek be az elmúlt évtizedek avantgárd vagy éppen művészettemető esztétikáinak? Mi sem természetesebb hát, mint hogy az afrikaiak, ausztrálok, ázsiaiak felé fordulnak (a művészet történelme is csak önmagát ismétli), akik az európai általános művészeti csömör idején is megmaradtak romlatlanoknak, s olyan megkapóan csökönőseknek, hogy továbbra sem akarnak mást, „csak” képet festeni és szobrot mintázni...

Mindez azonban még csak a jövő lehetséges irányát sejteti. A jelen lényegesen tarkább és konfúzabb. A fényes és zajos attrakciót ezúttal például az amerikai Jenny Holzer jelentette. A katalógus szövege gondosan kihangsúlyozza, hogy Holzer az első nő, aki egymagában képviseli az USA-t a biennálén, mire a művésznő egy interjújában nem felejtette el kijelenteni, hogy nő mivolta többre kötelezi, mint az, hogy az USA-t képviselheti, vagy az, hogy egy olyan neves művésztől vehette át a stafétát, mint Jasper Johns. Holzer installációi tökéletesek, ez szent igaz. S tökéletesen beilleszkednek az amerikai pavilon általa átrendezett terébe. Ez az átrendezés pedig abban nyilvánult meg, hogy Holzer több nyelven mondatokat vésett a pavilon tőkéletes, tükörfényes márványpadlójába, s ezt ravasz fényeffektusokkal láthatóvá is tette az egyébként teljesen sötét termekben, míg egy másik teremben ugyanezeket a lényegében semmitmondó mondatokat zuhatagot formázó elektromos szalagújságok révén kürtölte világgá. Mondom, mindez roppant precízen kivitelezett, s ez a végtelen precizitás, a legapróbb hiba hiánya teszi Jenny Holzer művészetét rideggé és egy csöppet visszataszítóvá.

Van, aki szerint a biennále egyértelműen a német és az olasz művészet jegyében zajlik, amiben van is valami, annál is inkább, mivel az elmúlt évtizedben (s az idei év egy évtized utolsó, összegező éveként is szemlélhető) éppen az olasz és a német művészet nyújtotta a legtöbb izgalmat. Az olaszok bemutatta anyag változatlanul jó, a biennálén látottak legjobbjainak egyike, a németek viszont, noha művészpárosuk, Hilla és Bernd Becher díjat is kapott, csalódást okoztak, fotósorozatuk triviális és művészeti szempontból érdektelen. A Kis képek Németországból olcsó dolog, amely a kortárs művészetbe annyi újat hozó művészet kedvelőit nemigen igézi meg. Az, ami egy-másfél évtizeddel ezelőtt elkápráztatta a világot, ma kiábrándítóan lehangoló. Erről leginkább Konrád György a közelmúltban egy galéria megnyitásán elhangzott szavai jutnak eszünkbe: „A művészetre ránehezedik a hülyeség gravitációja. Mindenekelőtt a művésze...”

Ha változásokról és nyomasztó élményekről van szó, akkor itt kell szólni a szovjet pavilon anyagáról is. A Rauschenberg nekünk, mi Rauschenbergnek reménykeltő címet viselő tárlat egyetlen gondolatot sugall, azt, hogy a szovjet művészet talán még soha nem volt ilyen olcsó és felszínes, mint most, a peresztrojka idején. A nyugati művészet utánzásának halovány kísérlete kiábrándító és életképtelen kísérlet bármiféle felzárkózás irányába.

Csoda azért történt, de valamivel arrább, az angol pavilonban, ahol a fiatal indiai származású szobrász, Anish Kapoor hatalmas, belül üreges, indigóval besötétített vörös

homokkő tömbjeivel töltötte ki a rendelkezésére álló teret. A világosság, a fény hiányát kínálja fel élményként annak, aki egy pillantást vet e kőtömbök vagy az ugyancsak indigóval színezett hatalmas félgömb belsejébe. Kapoor számára ez a biennále nemcsak a 2000-díjat, hanem a világhírt is egyértelműen és teljesen megérdemelten meghozta.

És mit kínált a 44. Velencei Biennalén Jugoszlávia? Nem sok jót. A katalógusban Fondazio per la Cultura della Serbiaként szereplő intézmény úgy találta, hazánkat ezúttal Filo Filipović belgrádi festő képviselheti leginkább. Nem ez az egyetlen tévedésük. Hogy ki ez a Filo Filipović, a hazai viszonylatokban sem a legjobbak között számon tartott festő, s milyenek a művei, az voltaképpen most már édes mindegy. Ami nem mindegy, az az, hogy belső megosztottságunkat e téren is illusztrálандó, kulcs szerint, közársaságoként választják ki a biennále jugoszláv pavilonjában szereplő alkotókat, s a jelenlegi viszonyok között hiú ábránd abban bízni, hogy egyszer, ha már rajta a sor, a szerb szlovént, a horvát szerbet, a Crna Gora-i macedónt választ... Addig viszont változatlanul magas szintre inauguráljuk a csúcsdilettantizmust, miközben féllalomban tartott lelkiismerettel egészen mást képzelünk magunkról.

NÁRAY Éva

Józef Szajna (Lengyelország)